

LLIBRES PER PENSAR

D'entrada

Paquita Sanvicén-Torné

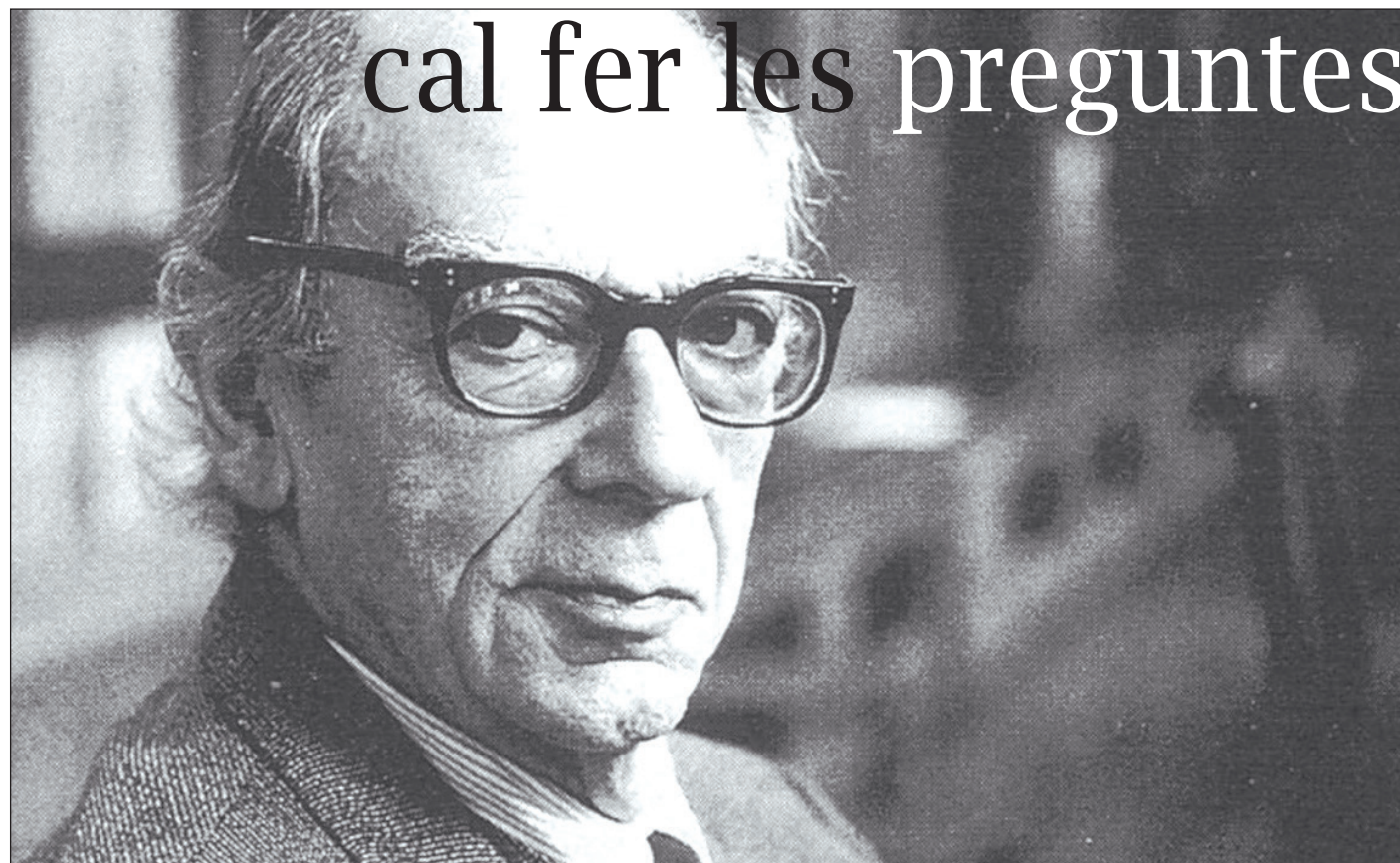
No hi ha respostes per a tot, però

cal fer les preguntes

A banda de les diferències que mantenen la Sociologia i la Filosofia, comparteixen un centre d'interès fonamental: l'anàlisi de la societat. En aquest convuls segle XXI, defensem la necessitat d'incentivar la reflexió i formació amb mirada sociològica i l'interès del conreu del pensament filosòfic en els estudis preuniversitaris, i abans i tot, tant o més que mai. Per això dediquem aquest 13è monogràfic al reconegut filòsof Isaiah Berlin (1909-1997) i a la seua obra recollida a *El poder de la ideas*. D'origen rus-jueu, format a Anglaterra, alumne i professor de la universitat d'Oxford, creix intel·lectualment a la vora dels grups de pensadors més influents del moment dels quals va ser un membre rellevant fins que va morir al novembre de 1997. Els titulars que els mitjans li van dedicar aleshores el qualifiquen com "el pensador de la llibertat". Avishai Margalit, filòsof israelià, prologuista de l'edició de *El poder de la ideas* que manegem, diu que Berlin és també el filòsof de la sensibilitat. El text de Margalit ajuda a entendre l'autor i les motivacions del seu pensament i obra: un filòsof d'esperit lliure, defensor del pluralisme que creia sobretot en la "capacitat de les idees per moure la gent a actuar i a reaccionar" (op.cit.p.19), una idea que recorre tota la seua obra. A més d'aquest interessant pròleg, el llibre *El poder de las ideas* posa a l'abast del lector 23 textos fonamentals.

El primer és *Mi trayectoria intelectual*, un interessant article autobiogràfic en què explica quines són les seues fonts i els dubtes que el mouen. Quines són les preguntes que l'han empès a pensar i a escriure, i quines les raons per les quals escriu sobre els temes que escriu. Una de les seues grans preocupacions és la llibertat, tema amb què, segons diu ell mateix, va iniciar la seua càtedra a Oxford. (op.cit.p.62). Des d'aleshores va continuar teoritzant al voltant d'una idea força: l'existència de dos sentits (la llibertat de i llibertat per a) i de dos tipus de llibertat (la positiva i la negativa). L'argumentació detallada és pàgines més enllà a l'assaig *La libertad* (op.cit.p.209-214). Berlin fa un repàs detallat a les diferents perspectives i maneres de concebre-la i identificar-la vigents en la societat del moment que li toca viure. Dedicava especial interès als posicionaments organicistes i liberals que defensaven interpretacions diferents del que és la llibertat. Interpretacions que conformen idees, no només del pensament científic i social sinó també del polític i la seua praxi.

Cadascun dels 23 assajos són de lectura intensa, profunds i documentats, que provoquen la reflexió i ens situen en el moment que s'escriuen amb la ment posada en l'actualitat. Fan pensar. És el seu objectiu. Berlin escriu: "El objetivo de la filosofía

es siempre el mismo: ayudar a las personas a comprenderse a si mismos y, por lo tanto, a actuar bajo la luz y no de manera salvaje en la oscuridad". (op.cit.p. 93).

'APUNTES SOBRE EL NACIONALISMO'

Seguint aquesta idea, per l'interès específic que té destaquem el darrer text: *Apuntes sobre el nacionalismo*. Té el valor de ser, segons cita dels curadors del llibre, el primer dels tres assajos que Berlin va dedicar al tema. (op cit. p. 421). Escrit al 1964, cinquanta-cinc anys després no ha perdut actualitat. El filòsof apunta: "Mucho se ha escrito sobre el nacionalismo en los últimos cien años, aunque quizá no lo suficiente puesto que (...) ha sido la más poderosa de todas las influencias sobre la

vida pública en Occidente y hoy lo es en todo el mundo". (op cit. p. 421-422) "... los vastos cambios en la estructura social y política de la humanidad no han hecho que crezca con menos fuerza o se extinga (...) por el contrario este ha sido apuntalado mediante guerras y revoluciones y es hoy más fuerte y peligroso que nunca. (...) Podría decirse que, si la humanidad se aniquila a si misma, lo hará mediante el estallido de la violencia nacionalista y no de la violencia social". (op cit. p. 422). (...) "¿Qué deberíamos hacer? ¿Cómo moderar estas pasiones y promover y mantener un mundo pacífico, civilizado y tolerante? (...) El sentimiento nacionalista no es intrínsecamente maligno o peligroso; sólo se convierte en tal cosa cuando es exacerbada

do e inflamado y adquiere una condición patológica. Hay muchas maneras de ofrecer desahogo a este sentimiento en lugar de suprimirlo por la fuerza, pues en este caso se pudre internamente y resulta contagioso". (op cit. p.431-432) I acaba també en aquest tema postulant la necessitat del pluralisme, el diàleg, la comprensió i la concòrdia: "Conocimiento, imaginación, paciencia y genio en grado suficiente, así como creencia en (y sentido de) las ilimitadas potencialidades de la humanidad, siempre y cuando esta mantenga un control racional de las mismas: no es una esperanza utópica". (op.cit.p. 433). Com ell mateix deia, les idees són més que paraules, tenen poder. *El poder de las ideas* és per això una lectura apassionant. Per pensar.

/ Berlin, I. (2018). *Lo singular y lo plural. Conversaciones con Steven Lukes*. Barcelona: Pàgina indòmita

/ Berlin, I. (2017a). *El poder de las ideas. Ensayos escogidos*. Barcelona: Pàgina Indòmita

/ Berlin, I. (2017b). *El sentido de la realidad: sobre las ideas y su historia*. Barcelona: Taurus

/ Berlin, I. (2014). *Las ideas políticas en la era romántica. Surgimiento e influencia en el pensamiento moderno*. México: Fondo de Cultura Económica

/ Berlin, I. (2009). *El veritable estudi de la humanitat: una antologia d'assaigs*. Barcelona: Empúries

referències bàsiques

/ Berlin, I. (2006). *Contra la corriente: ensayos sobre historia de las ideas*. México: Fondo de Cultura Económica

/ Berlin, I. (2004a). *La traición de la libertad: seis enemigos de la libertad humana*. México: Fondo de Cultura Económica

/ Berlin, I. (2004b). *Sobre la libertad*. Madrid: Alianza

/ Berlin, I. (2001). *Dos conceptos de libertad. El fin justifica los medios. Mi trayectoria intelectual*. Madrid: Alianza

/ Berlin, I. (2000). *L'erició i la guineu i altres assaigs literaris*. Barcelona: Proa

/ Berlin, I. (1997). *Nacionalisme*. València: Tàndem

/ Berlin, I. (1992). *El fuste torcido de la humanidad: capítulos de historia de las ideas*. Barcelona: Península

/ Berlin, I. (1988). *Cuatro ensayos sobre la libertad*. Madrid: Alianza

/ Berlin, I. (1983). *Conceptos y categorías: ensayos filosóficos*. México: Fondo de Cultura Económica

/ Lasalle, J.M. (Coord.). (2002). *Isaiah Berlin: una reflexió liberal sobre "el otro"*. Madrid: Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales

Amb el suport de la Unitat de Biblioteca i Documentació de la UdL

Grup de Reflexió Sobre Sociologia Contemporània

Aquestes pàgines estan elaborades per l'equip de professors i estudiants de la Universitat de Lleida

adscrit al GESEC, Grup consolidat d'Estudis sobre Societat, Salut, Educació i Cultura.

Feu-nos arribar qualsevol suggeriment, comentari o proposta de llibre a: gercs.udl@gmail.com

El poder de les idees

FRANCESC J. HERNÁNDEZ DOBON
DOCTOR EN FILOSOFIA I CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ.
PROFESSOR DEL DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA I
ANTROPOLOGIA SOCIAL. UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Es llibres que es publiquen *hic et nunc* són generalment càndides caixes de ressonància per a títols enginyosos o metralla, “palets ben llisos” que diu el primer Llibre de Samuel, per carregar la fona contra els Goliats particulars; en ambdós casos croses de raimes de paper i tipografia garamond per al solipsisme. Doncs bé, el llibre *El poder de les idees* i en general l'obra del seu autor, Isaiah Berlin, estan a contrapèl de tot això. En una època on sembla diluïda la potència il·luminadora de la paradoxa, el nervi del llibre és l'oxímoron “història de les idees”, que, en el seu cas, es nodreix de dues tradicions: d'una banda, la diàspora jueva, tan ben resumida per J. Roth en *Jueus errants* (1927), que provocà esclats de lucidesa en conversos o descreguts, com ara Benjamin, Zweig, Arendt (molt recomanables els seus *Poemes*, ara traduïts per A. Ferrer i L. Andrés) o Kertész. D'altra banda, la tradició analítica d'Oxford, que començà al segle XIII amb la lògica franciscana de Grosseteste, Bacon i, sobretot, Occam, la “navalla” del qual és encara una eina revolucionària, i continuà amb la recent filosofia del llenguatge ordinari (Ryle, Austin, Strawson i altres), en la tradició del segon Wittgenstein (aquell que, després de passar per l'escola popular de Trattenbach, revisà el seu

Tractatus: no hi ha res com treballar de mestre!).

Quatre segles abans de Berlin, aquestes dues tradicions ja es trobaren a les aules d'Oxford quan hi va impartir docència el valencià Lluís Vives. Les semblances entre Berlin i Vives donarien per a una sòlida tesi. També el valencià s'enfrontà a la història de les idees amb el seu opuscle primerenc *Sobre els inicis, escoles i lloances de la filosofia* (la Institució Alfons el Magnànim de la Diputació de València publicarà aviat la traducció d'A. Codonyer) i sobretot ens deixà la seua tan immensa com desconeguda *De les disciplines*, una repàs enciclopèdic que és discurs del mètode *avant la lettre* o *Instauratio Magna*, a la manera de Bacon (del Francis, no del Roger ja esmentat). La filosofia vivista es troba en la intersecció de “saviesa” i “concordia” (“seny” diria F. Pujols). La primera no és mera erudició (menys encara després de la “navalla”); la segona no és només pau, perquè, com ja va dir Kant i l'abat Escarré, de vegades la pau és la pau dels cementeris. *Hic et nunc* sembla que tothom s'ha oblidat de la concordia. *El poder de les idees* és un llibre intempestiu, a contrapèl dels exercicis d'autoconfirmació. Llegiu-lo i oblideu la fona.

Cati Cardona Orvay

Com les mans de la creació per a l'artista

Isaac Berlin fa un anàlisi de la societat amb el que vol incitar a la reflexió. *El poder de las ideas* és un recull d'assajos on es tracten temes com: la il·lustració, el romanticisme, la filosofia de Karl Marx, el paper de “la intelligentsia”, la qüestió jueva, la llibertat (per a ell molt important), entre d'altres. Després d'aquesta breu introducció, anem per feina. Berlin considerava que les idees eren matèria del cor, no sols de la ment, ja que impliquen sentiment, emocions, vivències (per tant, records). Això em fa pensar, pensar en què el temps passa com *arena* entre les mans, i realment al final del dia no valorem les coses no tangibles com seria una idea. Vivim valorant lo material, allò relacionat amb el capital. Què són les idees, sinó allò que volta pel nostre interior donant-se forma sense pressió? Són alguna cosa que neix però mai mor, perquè tot allò que no es pot tocar, no es pot espatllar. Ell manifesta com aquestes idees han anat formant el món modern. Si alguna cosa tinc clar és que el món està creat per idees i que aquestes influeixen la conducta de les persones, a vegades positivament, altres no tant.

Berlin reflecteix com els filòsofs es plantejaven preguntes estranyes com per exemple: Què es el temps? Es pot parar el temps? Penso que els filòsofs pensen en allò que la societat no vol parar-se a pensar o, millor dit, allò que requereix d'esforç intel·lectual per entendre, treure's la vena dels ulls per veure amb claredat després d'anys de foscor. Berlin a través de *Mi trayectoria intelectual* i *El propósito de la filosofía* proporciona visió pròpia per al desenvolupament del pensament.

Berlin tractava el tema (molt important per a ell) de la llibertat i li va donar dos sentits: en el primer sentit, el sentit negatiu, “la llibertat és l'absència d'obstacles a les nostres accions creats per l'home”. En el segon, el sentit positiu, diu que som lliures si som amos dels nostres objectius i determinem la nostra pròpia destinació, de manera que puguem convertir-nos en la millor versió de nosaltres mateixos quan aconseguim aquests objectius.

És un llibre que jo anomenaria font de pensament, ja que hi ha l'agrupament de pensadors juntament amb les seves idees, i potencia el pensament i reflexió del món en que vivim. Penso que és un llibre que cal llegir almenys una vegada a la vida. Perquè subestimem el poder que tenen les idees i la força que tenen per configurar aquest, el nostre, món.

Punts de vista

Navegant entre idees

Sempre es desitgen els bons finals, és per això que els seguim recordant. Aquest recull d'assajos m'ha deixat aquesta sensació, en cada un d'ells hi ha finals per recordar, com en l'última pàgina llibre on Berlin diu entre línies “...y es que aquello que no es comprendido no puede ser controlado...”

Fins i tot en els finals no deixa de regalar bocins de reflexió en aquest mar d'assajos.

Berlin es perd apassionadament en les idees, pensaments i influències que lideren la conducta, el funcionament o la vida de les societats. Mostra una feina molt acurada sobre les idees de tots aquells pensadors (els quals majoritàriament no tenien massa a veure amb els seus pensaments pragmàtics), per això és una lectura intensa que enganxa amb la manera que l'autor explica el posicionament i els conceptes d'interès de cada pensador. Els assajos d'en Berlin donen una visió del pensament recolzant-se en la força històrica que li correspon, com ho fa amb les idees de Marx de qui -tot i no ser molt afí a les seves idees- ens trasllada i verbalitza què és el que pensa. No es basa en l'afirmació del saber, entès com a posseir certs coneixements, sinó en entendre'l i preguntar-se a cada moment com haurien entès aquest saber contextualitzant-lo en la història.

La vintena de peces, tan diverses com les seves inquietuds, parlen del Romanticisme, del concepte i paper de “la intelligentsia”; parla des de Rússia a Israel, també de la importància política i sobre la necessitat de restringir la llibertat per poder promoure la igualtat i la justícia; parla d'educació i de nacionalisme... No es trobaran les mil respostes que es plantegen a les mil preguntes possibles en aquesta diversitat de temes, però té la virtut de generar un espai on poder extreure noves preguntes i entendre noves visions o, si més no, poder-les qüestionar. La filosofia de Berlin proporciona petits brots creixents de pensaments i idees interconnectades en una base molt personal, com explica ell mateix al primer text, *Mi trayectoria intelectual*, on entrellaça les seves arrels amb la filosofia.

Aquesta obra és de lectura pausada. És recomanable llegir-la amb ganes i sense prejudicis. És d'idees fermes, ja que envejablement Berlin no para de crear problemes, preguntes i dubtes entre els seus textos. Afirmo que no és una lectura on buscar respostes (segurament moltes inexistents). Recomano aquest llibre amb les paraules d'Avishai Margalit al pròleg que fa una reflexió personal molt encertada: “Envidio a aquellos que todavía no lo han leído. Les espera un festín”. (op..cit.p. 26)

Lidia Muntada Martínez

